

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Ἔτος Πέμπτος

Συνδρομὴ ἑτησίαι: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτησίαι.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὀδὸς Σταδίου, 6.

29 Ἰανουαρίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΩΛΕΤΤΟΥ

ΠΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΚΩΛΕΤΤΟΥ

Ἰατρός ὢν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, κατέφυγε καὶ ὁ
 ἰωάννης Κωλέττης εἰς τὴν παλαιούσαν Ἑλλάδα,
 νέων φλογερὸν μῖσος κατὰ τῆς τυραννίας, ἧς
 ἄρτους παρέστη ἐν Ἰωαννίνοις. Καὶ ἀπεδύθη
 ἐν εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον, ἀλλ' ἀμοιρῶν πά-
 νης γνώσεως περὶ τὴν διοίκησιν, οὐδ' αἰσθανό-
 ντων πολυσπᾶστων αὐτῆς τροχαλιῶν, φιλόδοξος
 ὢν καὶ διάπυρος ἐραστὴς τῆς ἐξουσίας, ἔ-
 πειθευε πρὸς αὐτὴν διὰ τινος τῶν ἡττον διεξο-
 κικῶν καὶ μᾶλλον ἀσφαλῶν ἐδῶν, τῶν ἀκοπώ-
 ρων διαγραφομένων ἐν καιρῷ κοινωνικῶν τα-
 χυῶν. Ἐτυχε δὲ τοιαύτης τὸ 1824, κληθεὶς
 ἄ καταστείλῃ, ὡς καὶ κατέστειλε, διὰ τῶν
 τρατευμάτων τῆς Στερεᾶς, μεθ' ὧν ἐτήρει ἀρ-
 αίας σχέσεις, τὴν ἐν Πελοποννήσῳ στάσιν' καὶ
 οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἐπιφανέστατος αὐτοῦ ἄθλος ἐπὶ
 τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Κυβερνήτου καὶ ἐπὶ
 βασιλέως Ὁθωνος ἀπέδειξε ὅτι ἀπεστρέφετο
 εἰς ἐμφυλίους στάσεις. Ἄν δὲ, καὶ ἐπὶ τῆς βρα-
 βυβίου κυβερνήσεως τοῦ Αὐγουστίνου, ἀπεποι-
 οῦτο νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας, εὐ-
 λόγως θὰ ἐχάραττον οἱ μεταγενέστεροι ἐπὶ τοῦ
 κάπου αὐτοῦ τὸ ζηλωτὸν τοῦτο ἐπίγραμμα:
 Ἐνταῦθα κεῖται ὁ ἀκλόνητος στύλος τῆς τά-
 ξεως.» Ὑπὸ μίας καὶ μόνης κατεχόμενος ἰδέας,
 εἰς ἐν καὶ μόνον προσηλῶν ὄλην αὐτοῦ τὴν προ-
 σοχήν, εἰς τὴν θεμελιώσιν καὶ τὴν διάρκειαν ἰ-
 σχυρᾶς ἐξουσίας, ταύτας καὶ μόνας ἐπέδιωκεν ὁ
 ἄμπεδος καὶ ἀπηνῆς αὐτοῦ νοῦς. Καὶ ἵνα βάλῃ
 εὐστοχώτερον ἐπὶ τὸν σκοπὸν, ἔθετε πάντα, καὶ
 νόμους καὶ θεσμούς καὶ δημοσίαν γνώμην καὶ
 δικαιοσύνην καὶ χρηστότητα, ἐν Καρὸς μοίρα.
 Δοξάζων δὲ εὐχερέστερον χωροῦντας ἐπὶ τὰ ἔνω
 τοῦς ἐν τοῖς πράγμασιν, οὐδέποτε παρητεῖτο
 τὴν ἀνατιθεμένην αὐτῷ ὑπηρεσίαν, καὶ εὐτελεῖ
 οὐσαν. Διὸ, ὅτε τὸ 1828 διωρίσθη παρὰ τοῦ Κυ-

βερνήτου ἑκτακτος υγειονόμος ἐν Ὑδρᾷ, ὑπή-
 κουσεν ἀγογγύστως.

Ἄλλ' οὐδὲ τὴν εἰς Σάμον εὐφημον ὑπερορίαν
 ἀπέκρουσε. Καὶ ἀπεστάλη μὲν εἰς τὴν ἀνκτολι-
 κὴν ἐκείνην ἐσχατιὰν ὅπως σώσῃ, εἰ δυνατόν,
 τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν ὀνύχων τῆς ἐν Λονδίῳ δι-
 πλωματίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχοντος τοῦ Κυβερνή-
 του περὶ αὐτοῦ τὴν ἰδέαν, ἀληθῆ ἢ ψευδῆ δὲν
 ἐξετάζω, ἦν καὶ ὁ Κάτων εἶχε περὶ Πομπηίου,
 «ὅτι τῶν αὐτῶν ἐστὶ καὶ ποιεῖν τὰ μεγάλα κικὰ
 καὶ παύειν.» Ὁρμῶν δὲ ἀπαρεγγλίτως πρὸς τὸ
 τέρμα τῆς προδιαγεγραμμένης ὁδοῦ, ἀπελάκτι-
 ζεν ἀκάθεκτος πᾶν πρόσκομμα, συντρίβων μετ' ἴ-
 σης ἀταραξίας καὶ τὸν χαμαίζηλον χάλικα καὶ
 τὸν ὑψίκερμον βράχον. Καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸ ἀ-
 νάστημα καὶ ἡ στυγνότης τοῦ προσώπου καὶ ἡ
 σπανιωτάτη τῶν χειλέων διαστολὴ καὶ ἡ συνή-
 θης σιγῆ, πάντα ἐνεφαινον τὴν ἐν αὐτῷ δόξαν
 ὅτι, ἄνευ κυβερνήσεως πανσθενούς καὶ μονίμου,
 ἀνέφικτος ἡ διοίκησις. «Ἐχε, ἔλεγέ μοι, καὶ οὐ-
 ράνια συντάγματα καὶ θεῖους νόμους καὶ συστή-
 ματα δημοτικά τε καὶ εκπαιδευτικά θαυμάσια,
 τίς ἢ ὠφέλεια ἂν στερηῆσαι δυνάμεως ἵνα ἐνερ-
 γήσῃ αὐτά; Ἄν ἡ χεὶρ ἢ κρατοῦσα τὸ πηδά-
 λιον πάσχη ἔνδειαν ῥώμης, ὅπως μὴ ἀφήσῃ τὸ
 σκάφος νὰ παρεκκλίνη, δὲν θὰ ἐξοκεῖλῃ εἰς τὴν
 ξηρὰν, ἢ δὲν θὰ γείνη βορὰ τῶν κυμάτων ὅσον
 εὐπαγῆς καὶ ἂν ὑποτεθῆ; Καὶ ἂν, πλὴν τοῦ ἀ-
 σθενούς πηδαλιούχου, ἔχη καὶ τοὺς ναύτας ἀ-
 πείρους, δὲν θὰ καταποντισθῇ αὐτανδρον; Ταῦτά
 συμβαίνουσι καὶ ἐπὶ τῶν πολιτειῶν. Ἡ θεωρία
 μάλιστα τῆς γενικῆς ψηφοφορίας ἀξιῶσι πολίτας
 εὐποροῦντας πλέον ἢ ἔλαττον τῆς λεγομένης πο-
 λιτικῆς ἀρετῆς' διότι, ἂν ἐκ τῶν τριάκοντα,
 φέρ' εἰπεῖν, ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος οἱ μὲν
 δέκα ὦσιν ὅλως ἀμαθεῖς, οἱ δ' ἕτεροι δέκα μό-
 λις συλλαβίζωσι καὶ τὸ λοιπὸν τρίτον ἔχωσι τὴν
 ἀγωγὴν ὡς ἡμεῖς ἀτελεῖ, ἐλλείπη δὲ καὶ χεὶρ
 στιβαρὰ ἵνα κατευθύνῃ τὸ οὕτω πως κατηρτι-
 σμένον πλοῖον, οὐδεμία ἢ ἀμφιβολία ὅτι δὲν θὰ
 βραδύνῃ πολὺ τὸ ναυάγιον.»

Καὶ ἐρθὸς μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ ἄρτιος ὁ συλλογι-
 σμός' διότι πρὸς σωτηρίαν τοῦ σκάφους δὲν ἀρ-
 κεῖ μόνῃ ἡ δύναμις τῆς χειρὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ
 διαχειρίζοντος δεξιότης περὶ τὴν διάγνωσιν τῶν
 παλμῶν τῆς πυξίδος καὶ τῶν πνοῶν τοῦ ἀνέμου
 καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα ὅπως μὴ περι-

τραπή ἢ μὴ ἐγχερίψῃ κατὰ πετρῶν ἢ ναῦς. Ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τῆς ἱσχυρᾶς κυβερνήσεως καὶ διοικήσεως συνετῆ καὶ χρηστούθῃς, χρηστούθῃς πρὸ πάντων, καθ' ὅσον τὴν ἀληθῆ δύναμιν τῶν ἐλευθέρων ἐξουσιῶν ἀποτελοῦσιν οὐχὶ οἱ βραχίονες, ἀλλ' αἱ κινουσαι αὐτοῦς ψυχαί. Ἄνευ δὲ τῆς ἐναρμονίου ταύτης συζυγίας, τὸ ναυάγιον ἐπισκῆπτει εὐθὺς μὲν ἢ ὕστερον, πάντως ὅμως ἀναπόδραστον.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Γκιυζῶ, ὁ ὑπὲρ Κωλέττου ἀναπλέξας στεφάνους, ὁ περιβαλὼν αὐτὸν, καίτοι ἀπεριστάμπικτον, ἀλουργίδα ἤρωος μυθιστορίας, ὁ ἐνομάσας *glorieux chef de pallicares*, (ἐνδοξὸν ἀρχηγὸν παλληκαριῶν), *vieux guerrier*, (πεπειραμένον στρατιωτικὸν), *chef aventureux d'insurgés héroïques* (ἐπιχειρηματίαν καὶ ριψοκίνδυνον ἀρχηγὸν ἠρώων) καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁ εἰπὼν αὐτὸν *le plus capable, le plus honnête et le plus sûr des hommes, qui ont touché au gouvernement de la Grèce*, (τὸν ἱκανώτατον, τὸν ἐντιμώτατον καὶ τὸν ἀσφαλέστατον τῶν κυβερνησάντων τὴν Ἑλλάδα), αὐτὸς, λέγω, ὁ Γκιυζῶ δὲν ἀρνεῖται ὅτι *il n'avait ni les habitudes, ni les instincts de la régularité administrative*, (οὔτε τὰς ἐξέεις, οὔτε τὰς ἐμφύτους ὁρμὰς τῆς διοικητικῆς τάξεως εἶχεν), ὅτι *le régime constitutionnel était pour lui un moyen plutôt qu'un but* (τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐχρησίμευεν αὐτῷ ἀντὶ μέσου μᾶλλον ἢ ἀντὶ τέλους) καὶ ὅτι *les hommes de désordre sont ses amis* (φίλους εἶχε τοὺς ἀνδρας τῆς ἀταξίας).

Τὸ δὲ σύστημα τοῦτο, ἐν ᾧ ἐκαρτέρει, οὐχὶ ἐλλείπει φιλοπατρίας, ἣν εἶχεν ἔνθερμον, ὡς ἀπέδειξεν ἐπὶ τε τῆς ἐν Ἀθήναις Συνελεύσεως, ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ Μουσοῦρον, ἀλλὰ κατὰ βαθεῖαν πεποιθήσιν, προσήρμοσε τριετίαν ὄλην, βασιλεύοντος τοῦ Ὄθωνος, τιθέμενος χάριν αὐτοῦ εἰς ἀρετῆς καὶ δεινότητος μερίδα καὶ αὐτὸ τὸ κατὰ κόρον ψεύδεσθαι. Μὴ σπουδάσωμεν ὅμως νὰ κατακρίνωμεν τὴν προαίρεσιν τοῦ οὕτω πως διοικήσαντος, ἀναλογιζόμενοι ὅτι θὰ ἦτο ὅλως παράδοξον ἂν τοὺς πρὸς τυράννους ἐμπορευομένους καὶ τούτων ἀπομακτομένους τὰς πονηρίας, ἐκόσμου αἱ ἀρεταὶ τῶν ἐλευθέρων υἱῶν ἐλευθέρων πατέρων καὶ ὑπὸ ἐλευθέρως πατρίδος γαλουχηθέντων καὶ τραφέντων. Ἀλλὰ καὶ ἐπιεικεστέρα θὰ καταστῆ ἢ κρίσις, ὅταν ἀναπολήσωμεν ὅτι καὶ μετὰ τῶν πρωτοκόκων τῆς ἐλευθερίας υἱῶν γίνεται ἀνυπόστολος χρῆσις τοῦ ψεύδους. Τὸ 1847 ὁ λόρδ Μίντο, ἐκ τῶν γνωστοτάτων ὑπουργῶν τῆς Ἀγγλίας, λαβὼν μυστικὴν ἐντολήν, ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν ἵνα ἐνθαρρύνῃ πρὸς ἐπανάστασιν τὴν Νεάπολιν καὶ ἰδίως τὴν Σικελίαν. Ὅτε δὲ κατεκοίθη ὑπὸ τῶν βουλῶν διὰ τὴν πράξιν ταύτην, ὀλόκληρον τὸ ὑπουργεῖον ἀναστὰν ἀπέκρουσε

τὴν κατηγορίαν, διακηρύξαν ὅτι εἶχεν ἀποδημήσει ἕνεκα λόγων ὑγείας, οὐδεμίαν λαβὼν ἐπίσημον ἐντολήν. Ἐπειδὴ δὲ τις τῶν βουλευτῶν ἐπέδειξεν ἐπιταγὴν ὑπογεγραμμένην παρὰ τοῦ Πάλμερστον, δι' ἧς ἐπετρέπετο τῷ ναυαρχεῖῳ νὰ χορηγήσῃ πυροβόλα πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ὁ εὐγενὴς ὑπουργὸς ἀπεκοίθη ἀτάραχος ὅτι, μὴ ἀναγνοὺς τὸ περιεχόμενον, ὑπέγραψε. Καὶ αἱ μὲν βουλαὶ ἐπεκύρωσαν τὸ πολίτευμα τῆς κυβερνήσεως, μετ' οὐ πολὺ δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Μίντο, παρακληθεὶς ὑπὸ ἀγγλοῦ ἱερέως ἵνα διευκρινήσῃ τι, συμβάν ἐν ᾧ διέτριβεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐξήλεγξεν ἑαυτὸν ψεύστην, ὁμολογήσας ἐγγράφως τῇ 1 Νοεμβρίου 1850 τὴν διπλωματικὴν αὐτοῦ ἀποστολήν.

Ἐν τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος, ἐν τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ταῦτα «Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι ἢ πολεμίῳ ἢ πολιτῶν ἕνεκα.» Ἀλλὰ σπεῦσαν προσέθετο «ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος.»

Καὶ αὐτὸς δὲ ἡγάπα νὰ θωρακίζεταί διὰ ξένων παραδειγμάτων. «Ἐξέτασον, εἶπέ μοι ποτε, τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἰσπανικῶν γάμων καὶ θὰ μάθῃς μέχρι τίνος βαθμοῦ τὸ ψεῦδος διαχέεται ἀφειδῶς· ἰδὲ καὶ τὴν ὕπουλον καὶ δολερὰν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἰταλίᾳ. Τί δὲ ἀποδεικνύουσι ταῦτα; ἀποδεικνύουσιν ὅτι, ἐὰν ὁ πολιτικὸς σκοπὸν ἔχη αἰσίαν ἐκβάσιν, πρέπει νὰ προσλαμβάνῃ καὶ τοῦ ψεύδους τὴν συμμαχίαν. Ἄγνοεῖς τὸ διηνεκὲς ἀξίωμα Λοδοβίκου τοῦ ΙΑ' τῆς Γαλλίας, ἡγεμόνος οὐχὶ εὐκαταφρονήτου, τὸ *Qui nescit dissimulare nescit regnare* ;»

Ἐλεγε δὲ ταῦτα, οὐχὶ ἀπιστῶν, ἀλλὰ, ὡς εἶπον, ἐν πεποιθήσει. Κατ' αὐτὸν, ἡ μὲν συνείδησις τοῦ πολιτευομένου ἐστὶ καὶ πρέπει νὰ ἦ ὅλως διάφορος τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, τὸ δὲ ψεῦδος ἄξιον ἀπαραίτητος πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας. Διὸ καὶ μετεχειρίζετο αὐτὸ ὡς τι τῶν μυρίων ἐκεῖνων ἀθურματίων, ἃ τινὰ ἐπιδεικνύοντες οἱ κυβερνῆται πρὸς τοὺς λαοὺς φενακίζουσιν ὡς παιδιὰ.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ συλλέγειν προσηλύτους ἦτο ἄριστος· ὀλίγον ὅμως ἔμελεν αὐτῷ περὶ τῶν τρόπων τῆς νεοσυλλεξίας καὶ ἔτι ὀλιγώτερον περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν νεοσυλλέκτων. Δοξάζων δὲ καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων ὅτι τὰ μηδενικά συντελοῦσιν εἰς κατάρτισιν ἀριθμῶν, συνεσώρευε τοιαῦτα μετ' ἀπαραμίλλου ἀριθμητικῆς τέχνης καὶ ἐσχημάτιζεν ἀθροίσματα, ἄμοιρα μὲν ἀξίας ἐσωτερικῆς, ἔχοντα ὅμως τὴν τῆς δυνάμεως καὶ τὴν τῶν ἀριθμῶν, ἣν κυρίως ἐθήρυσεν ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ.

Καὶ συνήθως μὲν ἦτο ἐγκρατὴς περὶ τὸ λέγειν, ἀλλ' ὅτε ἤνοιγε τὰ χεῖλη ἐξύφαινε μετὰ σπανίας δαξιάτητος ἐπιχειρήματα, ἅτινα δὲν ἔφερον μὲν πάντοτε τὴν σφραγίδα τῆς εὐθύτητος,

ἔσαγήνευον ὅμως τὸν ἀκροατὴν. Καὶ πῶς ν' ἀπιστήσῃ τις πρὸς ἄνδρα τὴν γλῶσσαν ἔχοντα πειθήνιον, ἤρεμον, καλοκάγαθον, ἀφελῆ; Περὶ οὐδενὸς ἔλεγε κακῶς· ἐφαίνετο λογικὸς, ἀφιλοκερδῆς, ἀπροσωπόληπτος, προσηνής· ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ὠργίζετο, οὐδὲν προσέβαλεν οὐδ' ἐξέπληττεν αὐτόν, οὐδὲ κἀν συνωφροῦτο κεντριζόμενος, οὐδὲ στενοχωρίας ἢ δυσπιστίας σκιά ἐζωγραφεῖτο ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ὅσον ὀχληρὸς καὶ ἂν ἦτο ὁ διαλεγόμενος. Ὁξυδερκῆς δὲ μᾶλλον ἢ εὐφυῆς, γινώσκων κατὰ βάθος καὶ ἀναμοχλεύων καρτερικῶς τὰς ἀνθρωπίους ἀδυναμίας, ὠφελεῖτο ἐπιτηδεῖως ἀπ' αὐτῶν.

Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ.

ΠΕΡΙ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΟΥ

Συνίχια καὶ τίτλος· ἰδίαι σελ. 56.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ὁ Ἰουλιανὸς τὴν εἰδησιν τοῦ θανάτου τοῦ κατ' αὐτοῦ ἐπερχομένου Κωνσταντίου, ὅτε ἀνεκηρύχθη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ ὡς μονάρχης χωρὶς νὰ ἀναγκασθῇ νὰ μολύνη τὰς χεῖράς του διὰ συγγενικοῦ αἵματος. Ἄμα δὲ ἀραλαβὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἀρχὴν, ἐπεχείρησε πολλὰς περὶ τὴν διοίκησιν σωτηρίους μεταρρυθμίσεις. Χρηστὸς ὢν τὰ ἥθη καὶ σώφρων, καὶ ποθῶν νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν ἐξωθεν παρεισδύσασαν ἀσιατικὴν τυραννίαν, πολυτέλειαν καὶ διαφθοράν, καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν καὶ ἀπλότητα, ἀπηγόρευσε νὰ ἀποδίδεται αὐτῷ ὁ τίτλος τοῦ Δεσπότη (Dominus)· ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ὑπάτους καὶ τὴν σύγκλητον, ἅτινα ἀξιώματα εἶχον καταστῆ κενὰ ὀνόματα, τὰ ἀρχαῖα δικαιώματα αὐτῶν· ἀπέβαλε τὴν πομπὴν τῆς ἀσιατικῆς παμβασιλείας καὶ πρὸ πάντων κατήργησε τὴν φοβερὰν τῆς αὐλῆς ἀσωτίαν. Πόση ἦτο ἡ ἀσωτία αὕτη, καταφάνεται ἐξ ὧσων λέγει ὁ Λιβάνιος περὶ τῆς αὐλῆς τοῦ Κωνσταντίου, ὅστις εἶχε «μαγεῖρους μὲν χιλίους, κουρέας δὲ οὐκ ἐλάττους, οἰνοχόους δὲ πλείους, σμήνην τραπεζοποιῶν, εὐνούχους ὑπὲρ τὰς μυίας!» Τῆς λιτότητος δὲ ἔδωκε πρῶτος αὐτὸς τὸ παράδειγμα. Ἄλλ' ὁ Ἰουλιανὸς εὐκόλως μετέπιπτεν εἰς τὰ ἄκρα, λησμονῶν τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ ὑπάρχει ἐν τῷ μέσῳ, ἀπέχουσα ἐπίσης ἀπὸ δύο ἀντιθέτων κακιῶν. Οὕτως ἐν τῷ βίῳ του ἐζήτηε νὰ μιμηθῇ τὸν κυνικὸν Διογένη, ἐνῶ ἐὼν εἶχεν εὐθυκρισίαν ἤθελεν ἐπίσης περιφρονῆσαι καὶ τοῦ Διογένους τὴν κυνικὴν ἀλαζονείαν καὶ τοῦ Δαρείου τὴν ματαιότητα. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ἀνακτόρων· διότι ἀπεμάκρυνε μὲν ἀπ' αὐτῶν τὸ σμήνος ἐκεῖνο τῶν μαγεῖρων, εὐνούχων καὶ φαύλων αὐλικῶν ἐν γένει, περιετοχίσθη ὅμως ταχέως ὑπὸ ἐθνικῶν σοφιστῶν, σοφῶν, μάντεων καὶ ἐν γένει φλυάρων. Ὅπως δὴ ποτε, ἂν ἤρκειτο εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις

ταύτας τῆς διοικήσεως, καὶ ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἐκήρυττε τελείαν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά εἰς τὰ δύο ἀντίπαλα θρησκευτά, ἠδύνατο νὰ γίνῃ πρόξενος καλοῦ ἐν τῷ κράτει του. Ὁ Ἰουλιανὸς ὅμως ἠθέλησε νὰ παρουσιασθῇ καὶ ὡς μεταρρυθμιστὴς τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του, ἐπανάγων μὲν ὡς πικρατοῦσαν θρησκείαν τὴν ἐθνικὴν, ἣ ὡς εἰδομεν προσέκειτο, παραγκωνίζων δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ἐκμηδενίζων τὴν χριστιανικὴν. Τοῦτο ἐθεώρησε μάλιστα ὡς τὸ κυριώτερον ἔργον του, στρέψας πρὸς αὐτὸ πᾶσαν τὴν προσοχὴν του. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη πλάνη τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἣτις ὤθησεν αὐτὸν εἰς πολλὰς ἀνοήτους καὶ ἐνίοτε ἀδίκους πράξεις, ἐμπαίωσε δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην εὐγενῆ προσπάθειάν του, καὶ ἤτις ἐν γένει ἐκλήιδωσε τὸν βίον τοῦ ἄλλως ἀξιολόγου τούτου ἀνδρός. Ὁ Ἰουλιανὸς συνεμερίζετο τὴν πεπλανημένην γνώμην πολλῶν τότε Ῥωμαίων, ὅτι ἡ πτώσις τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, ἢ ἔνεκα τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ προσελθούσῃ, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ μεγάλου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἐνόμιζεν, ὅτι ἐπαναγομένης τῆς ἰσχύος τῆς ἐθνικῆς θρησκείας διὰ τῆς ἐξαλείψεως ἢ παραγκωνίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, θὰ ἐπανήρχετο καὶ ἡ ἀρχαία πολιτικὴ ἀκμὴ καὶ δόξα. Οἰκτρά πλάνη, διότι ἡ πτώσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι, κατακτῆσαντες τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, ἀφῆκαν τὰ ἀρχαῖα αὐστηρὰ ἥθη τῶν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα τοῦ βίου, ἐδέχθησαν δὲ τὰ τρυφηλὰ ἥθη τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, καὶ διὰ τοῦ πλοῦτου, ὅστις εἰσέρρησε τότε πανταχόθεν εἰς τὴν Ῥώμην, διεφθάρησαν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ ἡ θρησκεία τῶν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διαφθοράν ταύτην. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ Ῥωμαῖοι δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἦσαν ἠθικοὶ (ἐφ' ὅσον ἦσαν τοιοῦτοι), οὐχὶ ἔνεκα τῆς θρησκείας τῶν, ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν διεφθαρμένην θρησκείαν τῶν, ἔνεκα τῶν πολιτικῶν τῶν θεσμῶν καὶ τῆς φιλοπατρίας τῶν. Καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐθνικὴ θρησκεία διὰ τῶν ἀκολάστων καὶ μωρῶν μύθων τῆς ἦτο μᾶλλον ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ ἥθη ἢ ὠφέλιμος. Διότι ὅταν οἱ θεοὶ παρίστανται διαπράττοντες ἐγκλήματα (ὡς γνωστὸν ἡ μυθολογία ἀπέδιδεν εἰς αὐτὸν τὸν ὕπατον τῶν ἐθνικῶν θεῶν πᾶν εἶδος ἐγκλημάτων), πῶς οἱ ἄνθρωποι ἠδύνατο νὰ νομίζωσιν, ὅτι ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ ἀποφεύγωσι ταῦτα καὶ νὰ πράττωσι τὰς ἀντιθέτους ἀρετάς; Τὰ ἐγκλήματα ἀποδιδόμενα εἰς τὸ θεῖον, ἐξηγνίζοντο τρόπον τινα ἐνώπιον τῶν ὀμμάτων τοῦ λαοῦ, καὶ ἐκηρύττοντο ἐπιτετραμμένα. Τοῦτο ἀνεγνώριζον πολλοὶ τῶν ἀρχαίων σοφῶν, αὐτὸς ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης· πᾶρ' Ἕλλησι, παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ὁ Οὐάρρων' καὶ ὁ Σενέκας, ὅστις μετὰ τῶν ἄλλων λέγει πού τῶν